

RELIGIEUS VERBIJZONDEREN VAN ISRAËL IS EEN OMSTREDEN KEUZE – Een tweegesprek

<https://www.linkedin.com/feed/update/urn:li:activity:7161380542523826177/>

<https://www.linkedin.com/pulse/religieus-verbijzonderen-van-isra%2525C3%2525ABl-een-omstreden-keuze-steven-paas-xbkpe%3FtrackingId=cGODkYNnT35TwSsbe8CJ3w%253D%253D/?trackingId=cGODkYNnT35TwSsbe8CJ3w%3D%3D>

Jan Hoek en Steven Paas

Het oorlogsgeweld in Israël-Palestina en de publieke opinies erover hebben velen, ook christenen, in verwarring gebracht of gepolariseerd in vaak tegengestelde Israëlvisies. Voor wie of wat moet worden gekozen? Dr. Jan Hoek en dr. Steven Paas (h)erkennen elkaar als volgelingen van Jezus, maar hebben verschillende visies op de positie en toekomst van 'Israël'. Op LinkedIn plaatste Paas een artikel in 12 punten, bedoeld als

handvat bij bezinning. Hoek reageerde en in twee rondes vond een gesprek plaats tussen beide theologen. De broeders zijn niet uitgepraat, bijvoorbeeld ten aanzien van punt 9. Maar zij denken dat ze in de volgende weergave van hun dialoog de (soms verrassende) overeenkomsten en de principiële verschillen tussen hun Israëlvisies voor de meedenkende lezers voldoende hebben duidelijk gemaakt.

JH: *Mooi, Steven dat je jouw visie zo compact en helder hebt weten samen te vatten. Ik zal bij elk punt enig commentaar geven vanuit mijn eigen overtuiging.*

SP: *Dankjewel, Jan, dat je hebt willen reageren op mijn op LinkedIn geplaatste artikel en dat je me de gelegenheid geeft om publiek te antwoorden op jouw commentaar.*

-1-

SP: In het christelijk geloof gaat het om Christus *alleen*, naar de bekende samenvattende duiding vanuit de Reformatie: 'solus Christus' (*Handelingen* 4:12). Er is daarin dus geen plaats voor Christus *plus* iets of iemand anders. Hij is de tweede Persoon van de goddelijke Drie-eenheid en duldt geen verering van iets naast Hem of in plaats van Hem. Ook het OT duidt hier al op o.a. met de eerste twee geboden van de Dekaloog (*Exodus* 20:3, 4; *Deuteronomium* 5:7, 8). Het NT illustreert dit in bijvoorbeeld *Mattheüs* 17: 8 en *Hebreeën* 12:2.

JH: Geheel mee eens. Christus dient centraal te staan in onze geloofsbeleving. Om met Calvijn te spreken: de *unio mystica cum Christo*. Dat Hij in mij leeft en ik in Hem en dat ik zo mag weten van de enige troost in leven en sterven: Zijn onvervreemdbaar eigendom te zijn.

SP: Mooi om op dit kernpunt onze broederband te herkennen. Het gaat in geloof (en theologie en Kerk) om Christus *alleen*. Dat luistert nauw. Als we daarvan iets af doen of daaraan iets toevoegen, missen we Hem in onze geloofsbeleving. Ik ervaar het daarom als pijnlijk dat je onder punt 12 die instemming ‘ten principale’ terugtrekt. Je suggereert daar dat de ‘gehele’ Christus ruimte schept voor het toevoegen van een uitzonderlijke Israëlverwachting in het centrum van het geloof. Ik kan daarin niet met je meegaan.

JH: In het centrum van ons geloof staat alleen Christus. Ik geloof niet in Christus én Israël. Op dit punt is er naar mijn mening sprake van een misverstand. Onder punt 12 kom ik daarop terug.

-2-

SP: God koos Abraham en vervolgens het volk Israël (*Deuteronomium* 7:6-8; *Psalm* 147:20; *Jesaja* 41:8) om als demonstratie model te staan voor Zijn liefdevolle reddingsplan voor alle volken en alle mensen. Het volk Israël had 12 stammen. Het allergrootste deel is na de ballingschappen onherkenbaar opgegaan in de volkenzee. God bleef echter zijn reddingsplan tonen via het teruggekeerde Judese (Joodse) restant van Israël, dat door Maria voor Hem het instrument was om Zijn Zoon als Zaligmaker van de wereld (*Johannes* 3:16, 17, 4:42; 1 *Johannes* 2:2, 4:14) geboren te laten worden.

JH: Het volk uit Abraham gesproten was meer dan een demonstratiemodel dat terzijde wordt geschoven wanneer het zijn tijd heeft gehad. Het was Gods aanvliegroute naar de volheid van de tijd. De landing (incarnatie) blijft verbonden met de weg ernaar toe. De verkiezing van Israël is niet tijdelijk, maar - in Christus - blijvend. Wanneer we dit miskennen, verbreken we de eenheid van O.T. en N.T.

SP: De samenhang van Gods openbaring vinden we naar mijn overtuiging niet in een blijvende uitzonderlijke religieuze betekenis van Israël, maar die vinden we in de christocentrische bedoeling en de universele gerichtheid van de Schrift. Het Oude Testament spreekt niet los van Christus. Dat is mijn hermeneutische vertrekpunt. Vanaf de woorden ‘Adam waar ben je?’ in *Genesis* 3:7 strekt God in (de pre-existente) Christus Zijn liefdevolle en zoekende Vaderarmen uit naar de in zonde gevallen en daarom verloren mensheid. Die wereldwijde reddende intentie van Gods genadeverbond, door Zijn oordelen heen, treffen we ook aan in de Noach-geschiedenis. De mysterieuze priester-koning Melchizedek staat model voor die bedoeling lang voordat Israël in beeld kwam (*Genesis* 14:18-20; *Psalm* 110:4; *Hebreeën* 7). Gods beloften aan Abraham dienen tot op Christus als tastbare belichaming van dat verbond. De verbondsbeloften aan Israël (Izak, Jakob, Juda, Mozes, Sinaï, David) zijn dienende gestalten ervan. Oudtestamentisch Israël had geen doel in zichzelf, maar diende als zichtbare boodschap van Gods bedoelingen aan en voor de wereld. Die boodschap is door de vleeswording van Gods Zoon, Jezus Christus, vervuld en in het Evangelie tot finale betekenis gebracht, niet alleen voor Israël (ofwel het Joodse volk), maar voor alle volken. Het vasthouden aan een aparte religieuze betekenis voor Israël of voor enig ander volk of land is zinloos, want die positie is niet alleen ‘verouderd’ (*Hebreeën* 8:13), maar druist ook in tegen het opheffen van de muur van onderscheid tussen Israël en de volken (*Efeze* :13-22; *Romeinen* 3:22; 10:12; *Kolossenzen* 3:11) en doet afbreuk aan het verstaan van Gods bedoeling (*Galaten* 2:11-21). Uit alle volken verzamelt God nu één volk, en dat zijn Zijn kinderen, die in Jezus geloven! Al Gods beloften zijn ‘ja en amen’ voor ieder die in Jezus gelooft (*2 Korinthe* 1:20; *Galaten* 3:26-29).

JH: Inderdaad spreekt het OT niet los van Christus, al de Schriften getuigen van Hem (Luk.24: 44-46). In de weg van Israël is de weg van de Messias in lijden en opstanding voorafgebeeld. Ook is het voluit waar dat heel de Schrift universeel gericht is. In het begin gaat het om de

schepping van hemel en aarde en het loopt uit op een nieuwe hemel en aarde. Moderne theologische ontwerpen willen de volgorde van Genesis en Exodus omdraaien en Genesis 1-11 zien als een woord vooraf, een prolegomenon bij de geschiedenis van Israël. Dat is onjuist. God is allereerst de God van hemel en aarde en pas in tweede instantie de God van Abraham, Izaäk en Jacob. Gods bijzondere weg met Abraham en zijn nageslacht staat onder de koepel van Zijn universele gang van schepping tot herschepping. *Genesis 3:15* (de moederbelofte) preludeert om zo te zeggen op *Johannes 3:16*.

Maar...Gods genadeverbond krijgt vanaf Genesis 12 een specifieke gestalte als verbond met Abraham en zijn nageslacht. Daarmee geeft God Zijn mondiale bedoelingen niet op, maar kiest Hij ervoor om deze via een bijzondere relatie met dat ene uitverkoren volk te realiseren. Deze toekering vanuit vrije verkiezing is veel meer dan louter functioneel of instrumenteel van aard. De HEERE gaat een liefdersrelatie aan, Hij is niet alleen de Vriend van Abraham, maar ook de Man, de Minnaar, de Bruidegom van Israël. Talloze keren komt die tere en diepe verbondenheid in Tenach naar voren. Door alle verwijdering en verharding van het volk heen houdt God vast aan Zijn liefde, die er is in Christus, het ware Zaad van Abraham. Lees bijv. het boek *Hosea* en in het bijzonder 11:8,9.

Dus hoewel het etnische Israël geen doel in zichzelf is, is het toch ook niet louter een middel. De HEERE voert geen schimmenspel op wanneer Hij aan Israël Zijn liefde verklaart. Wanneer in de volheid van de tijd Gods belofte aan Abraham in Christus vervuld wordt (dat wil zeggen *in principe* vervuld, nog niet *volkomen* vervuld, want het eschaton is nog niet aangebroken), leidt dit tot een enorme verbrede toepassing van Zijn heilswerk. De stroom van de Geest treedt machtig bruisend buiten de oevers van het Joodse volk. Maar dat betekent niet dat dit volk niet langer in beeld zou zijn. Op de Pinksterdag wordt de Geest uitsluitend op Joden en jodengenoten uitgestort! Pas in Handelingen 10 volgt de doorbraak naar de heidenen. Het Evangelie gaat de wereld in: eerst naar de Jood en dan naar de Griek. Om met Simeon te spreken: Christus is een Licht 'om de heidenen te verlichten en om Uw volk Israël te verheerlijken. (*Lukas 2:32*).

Is het verbond van God met Abraham dan niet verouderd? Nee, het is juist *vernieuwd*, zoals aangekondigd in *Jeremia 31*. *Hebreeën 8: 13* gaat over het Sinaïtisch verbond als een tijdelijke fase die nu in Christus achterhaald is. Vandaar dat de ceremoniële wetgeving van Mozes niet meer van kracht is, zoals de Hebreeënbrief overvloedig duidelijk maakt.

De scheidingsmuur tussen Israël en de volkeren is in Christus opgeheven. Dat betekent dat door het geloof in Christus Joden en heidenen tot één gezin zijn geworden. In dat ene gezin wordt in hartelijke onderlinge verbondenheid door de jongere broers en zussen de plaats van de oudere broers en zussen als zodanig erkend. Onderscheiding is immers heel iets anders dan scheiding en vereniging is wat anders dan nivellering. Daarom noemt Paulus de gelovigen uit de heidenen 'mede - burgers van de heiligen' die *mede* - gebouwd worden op de Hoeksteen Christus. (*Efeze 2: 19,22*). De Messiasbelijdende Joden zijn de burgers, de Christus belijdende heidenen zijn de mede-burgers en samen zijn ze volkomen één in Hem. (Vgl. *Galaten 3:28* waar de eenheid in Christus toch ook niet de onderlinge differentiatie uitsluit).

JH: God heeft vanuit de ballingschap op wonderlijke wijze een rest teruggebracht. Profeten als o.a. Jesaja en Ezechiël spreken over deze tweede exodus in heilshistorische termen. Ondanks Zijn toorn creëert de HEERE een nieuwe toekomst voor Zijn beminde Israël.

SP: Het enige Israël was het Israël van de 12 stammen. Dat etnische Israël bestaat niet meer. Daarover zijn we het toch eens? (zie je opmerking bij punt 4). Er is een 'rest' teruggebracht/teruggekomen van vooral Juda en Benjamin en sommigen van andere stammen en van

‘vreemdelingen’. Om Zijn beloften en bedoelingen met betrekking tot de wereld vanaf Genesis tot vervulling te brengen, heeft Hij uit die ‘rest’ de Heiland der wereld geboren laten worden.

JH: Er is een rest teruggebracht als een wonder van Gods genade en trouw – ja, met het oog op de redding van de wereld in Christus. Maar ook omdat Hij Zijn trouw aan Israël nooit heeft gekrenkt. De HEERE heeft aan Zijn volk geen scheidingsbrief gegeven.

-3-

SP: Van een etnisch of nationaal herstel van dat hele OT-ische volk met die naam is al duizenden jaren geen sprake. Profetieën over het bijeenbrengen van het ‘hele huis van Israël’ als in *Ezechiël* 36 en 37 kunnen in elk geval niet slaan op de vestiging van de moderne staat Israël, die seculier van aard is.

JH: Uiteraard is de huidige seculiere staat Israël niet de vervulling van *Ezechiël* 36 en 37.

SP: Mee eens. Ook veel Joden zien dat in. Maar veel christenen in en buiten de Bible belts van Europa en Amerika dwepen ten onrechte met de staat Israël, met alle gevolgen van dien. Moeten we ons over die dwaling niet veel duidelijker uitspreken?

JH: Daartoe zal er een geestelijk herstel moeten plaatsvinden, een machtig wonder van opwekking uit de dood. Wel kan de opzienbarende terugkeer van zoveel Joden naar het vanouds beloofde land ‘een begin van het uitspruiten van de verlossing’ zijn.

We doen er goed aan om in het gezelschap van de apostel Paulus hier vurig om te bidden. (zie *Romeinen* 9: 1-5) Eeuwenlang heeft dat gebed in de christelijke kerk nauwelijks geleefd. We mogen dankbaar zijn dat er eindelijk nieuw zicht op Israël is gekomen, ook al slaan helaas bepaalde groepen christenen hierin door.

SP: Moeten we niet afwachten hoe ‘opzienbarend’ die terugkeer blijft nu het gebied een ‘war zone’ is geworden? Dat ‘machtig wonder van opwekking uit de dood’ zien we in de zendingsgeschiedenis. Dat blijkt o.a. doordat door de eeuwen heen inderdaad ook veel Joden Jezus als hun Redder hebben aanvaard. Het blijkt echter vooral door de snelle en krachtige verbreiding van het Evangelie vanaf Jeruzalem/ Galilea naar de kusten van alle oceanen. Wij moeten ons niet blind staren op uitzonderlijke toekomstverwachtingen voor het Joodse volk of op de teloorgang van het Westerse christendom, maar we mogen veel hoop ontleen aan de succesvolle numerieke en geestelijke voortgang van het Evangelie ‘tot aan het uiterste van de aarde’ (*Handelingen* 1:8). Ook ik hoop dat vele, vele Joden alsnog tot geloof in Jezus zullen komen, maar dat is nog steeds geen argument voor een aparte religieuze positie van hedendaags ‘Israël’.

JH: Veel van wat je zegt, beaam ik van harte. Voor mij is het daarnaast zo dat ik, in verwondering over de gang van het Evangelie tot aan de einden der aarde, hoop heb op een geestelijke ommekeer onder het Joodse volk, in lijn met Paulus’ verwachting in *Romeinen* 11:26-32. Zo’n opwekking zal er naar mijn overtuiging niet toe leiden dat ‘Israël’ als aparte gestalte naast de kerk uit de volken zal bestaan (zoals wel in evangelische kringen geleerd wordt dat God niet één, maar twee volken zou hebben), maar wel dat het joden - christelijke aandeel binnen de ene gemeente van Christus aanzienlijk zal toenemen en als zodanig herkenbaar zal zijn.

-4-

SP: De naam van de moderne staat Israël dekt niet het Bijbelse Israël, maar is in 1948 door vertegenwoordigers van het Joodse volk gekozen om daarmee de Joodse staat aan te duiden. Het volkenrecht erkent het bestaansrecht van de staat onder die naam. Vriend en vijand van Israël heeft dat te respecteren.

JH: Mee eens. Daarom is de leus ‘Israël = Israël’ te kort door de bocht en misleidend. We moeten gedifferentieerd over ‘Israël’ (volk, land, staat) spreken.

SP: Die differentiatie is bij velen zoek. De PKN in artikel 1.7 van de Kerkorde voedt de door jou gesignaleerde misleiding door zonder nadere definiëring te spreken van ‘haar onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël’. Zie verder mijn vraag onder punt 3.

JH: Het is waar dat die differentiatie bij velen zoek is. Maar in het genoemde kerkorde – artikel staat toch niet dat er een onopgeefbare verbondenheid zou zijn met de *staat* Israël? Het volk kan niet zonder staat en een staat kan niet zonder land. Maar staat en land zijn afgeleiden ten opzichte van het volk. Het gaat de Protestantse Kerk om de diepe verbondenheid met het *volk*, wat kritische posities ten aanzien van de politiek van de *staat* niet uitsluit (zie bijv. de worsteling van het huidige moderamen van de PKN om in haar spreken ook recht te doen aan de positie en de rechten van het Palestijnse volk) en evenmin inhoudt dat er zomaar claims op het *land* kunnen worden gelegd buiten het volkerenrecht om.

-5-

SP: Het Joodse volk bestaat vooral vanwege het voortbestaan van het Joodse geloof, het Judaïsme, dat helaas afstand neemt van Jezus Christus. Het valt te betreuren dat de Westerse ‘christelijke’ cultuur, voorbijgaand aan Jezus’ gebod tot jaloersmakende liefde (*Mattheüs* 22:34-40; *Romeinen* 10: 19, 11:14), daarin aanleiding zag voor uitingen van antisemitisme of van vervangingsideeën die daartoe hebben geleid. Tegelijk is er vanuit het oogpunt van het christelijke geloof geen reden om Israël religieus te verbijzonderen of te verheffen.

JH: Geheel eens met het afstand nemen van antisemitisme en vervangingsideeën. Toch is de joodse religie bijzonder: ze staat ons nader dan willekeurige andere religie. We delen met het jodendom de boeken van het Oude Testament, waarbij de Joden helaas nog altijd blind zijn voor het getuigenis van Jezus als de Messias.

SP: Het is de vraag of de Joodse godsdienst dichter bij ons staat omdat de Joden met ons de Tenach (het Oude Testament) delen. Ik heb in theorie en praktijk te maken gehad met andere religies, bijvoorbeeld de Afrikaanse en Amerikaanse Traditional Religions en de Islam. Vanwege de gedeelde Schrift is bij het Jodendom sprake van meer ‘contactpunten’ dan bij hen. Maar heeft dat tot grotere nabijheid of verwantschap geleid? Meer dan enige andere religie heeft het Jodendom, ondanks hun fysieke nabijheid tot de Schrift, Jezus Christus afgewezen, die voor ons de kern van Gods openbaring is en de sleutel tot het verstaan van (ook) de Tenach.

Daarbij komt de vraag in hoeverre de Tenach een centrale rol speelt in het Jodendom. De Joodse religie wordt immers vooral bepaald door de Rabbijnse literatuur.

JH: De afstand tussen de christelijke en de joodse religie moet inderdaad niet worden onderschat. Ik bedoel het niet naïef als ik zeg dat we met het jodendom de boeken van het Oude Testament delen. Immers, wij lezen het OT door de bril van het NT en zij lezen Tenach door de bril van de Talmud. Paulus schrijft in 2 *Korinthe* 3 over de bedekking die op hun hart ligt wanneer Mozes gelezen wordt. Maar die bedekking zal worden weggenomen wanneer de

Israëlieten zich tot de Heere bekeren. Dan zullen ze in de Schriften de Messias herkennen en in Hem geloven.
We hebben dus dezelfde Schriften. Dat kan niet gezegd worden van de Koran of welk ander heilig boek dan ooit. Ergo staat de joodse religie in potentie dichter bij het christelijk geloof dan welke andere religie ook maar.

-6-

SP: Sluitend bewijs voor de stelling dat het hele huidige Joodse volk via DNA zou afstammen van de Joden in de tijd van Jezus hebben de geleerden niet kunnen leveren.

JH: Akkoord, maar voor een substantieel deel zal dit zeker gelden.

SP: Mogelijk. Maar dat zal evenzeer gelden voor de Palestijnse families die al vanaf Bijbelse tijden in dat gebied hebben gewoond.

JH: Mooi, dan zal dat aan het licht komen wanneer de grote omkeer onder de Joden zal plaatsvinden, op de tijd waar ik biddend naar uitzie. Dat geldt ook voor de verstrooiden onder de volken vanuit de 10 stammen.

-7-

SP: De veronderstelling dat God een blijvende uitzonderlijke religieuze positie en toekomst heeft beloofd aan de Joden als Zijn specifieke volk in Zijn plan met wereld en mensheid is pas rond 1600 opgekomen, eerst onder Engelse en Schotse Puriteinen en vervolgens in o.a. Noord-Amerika, Nederland binnen de Nadere Reformatie en Duitsland binnen het 'Pietismus'.

JH: Door heel de kerkgeschiedenis heen zijn er stemmen opgegaan die aandacht vroegen voor Gods voortgaande weg met het Joodse volk. Augustinus vertoont hier ook elementen van (maar hij is ambivalent). Martin Bucer in de tijd van de Reformatie voorzag eveneens een heilrijke toekomst voor Israël.

SP: Die historische stemmen moeten worden getoetst aan de Schrift. De kerkgeschiedenis laat zien dat een uitzonderlijke verwachting voor glorierijk herstel van Israël en bloei van de Kerk pas begon in het Westen onder de Puriteinen ongeveer bij de terugkeer van de Joden naar Engeland.

In eindnoot 6 van mijn artikel, geplaatst op [LinkedIn](#), heb ik aandacht gevraagd voor literatuur die het begin van die opvatting aantoonst: Johannes van Oort, 'Voor Augustinus is wereldlijke staat Israël ondenkbaar', in: *Reformatorisch Dagblad* 22-1-24 [<https://www.linkedin.com/pulse/prof-dr-johannes-van-oort-voor-augustinus-wereldlijke-steven-paas-zcbie%3FtrackingId=TPg1eklnTL%252BKDGE7rLhSMA%253D%253D/?trackingId=TPg1eklnTL%2BKDGE7rLhSMA%3D%3D>]; Jos M. Strengholt, *Gezegend Mijn Volk (dat woont) in Egypte: Het vroege Jodendom en de Vroege Kerk over Jesaja 19*, Nijlvallei, 2023 [[Stichting Nijlvallei - Stichting Nijlvallei](#)]. Steven Paas, *Israëlvisies in Beweging: Gevolgen voor Kerk, geloof en theologie*, Brevier 2014, p. 82-98; Idem, *Liefde voor Israël nader bekeken: Voor het Evangelie zijn alle volken gelijk*, Brevier, 2015, p. 31-114 [<https://www.brevieruitgeverij.nl/auteur/417/paas-steven.html>]; Idem, *Luther on Jews and Judaism: A Review of his 'Judenschrifte'*, LIT Verlag, 2017 [<https://www.lit-verlag.de/isbn/978-3-643-90947-3>].

JH: Je hebt met jouw standpunt ongetwijfeld het grootste deel van de kerkgeschiedenis aan je kant. Ik verwijs naar M. van Campen, ‘Christelijke visies op Gods weg met Israël. Een historisch overzicht in vogelvlucht’ (in: M. van Campen, J. Hoek en M.J. Paul, *Met het oog op Israël. Bezinning en Bijbelstudies*, Apeldoorn 2022, 38-64), die dit eerlijk schetst. Hij geeft overigens onder meer aan dat de aandacht in Engeland voor de toekomst van Israël niet een vrucht is van een latere piëtistische ontwikkeling, maar van het werk van de reformatoren Bucer en Osiander. Het gereformeerd protestantisme heeft een geschakeerd palet aan Israëlvizies voortgebracht.

Kan er niet eeuwenlang een blinde vlek zijn geweest doordat de kerk zichzelf te zeer verabsoluteerde als voortgezette incarnatie van de Zoon van God? Het koninkrijk Gods zag men al aangebroken in de kerk van Rome of van Byzantium, de hunkering naar de toekomst van Christus kwam op de achtergrond te staan.

SP: Ten dele mee eens. Met het Credo belijden we dat de Kerk het lichaam van Christus is. Dat is geen ‘blinde vlek’. Maar tegelijk weten we dat de Kerk een ‘corpus mixtum’ (gemengd lichaam) is en bovendien bestaat uit christenen die ‘simul justus et peccator’ (tegelijk gerechtvaardigd en zondaar) zijn. Daarmee is in het Westen ongetwijfeld te weinig gerekend, o.a. in de verhouding tot de Joden. Dat was het geval toen het Romeinse Rijk en de opvolgende rijken en vooral de kerk in het ‘corpus christianum’ van zichzelf begonnen te zeggen: ‘Wij zijn Israël’. Ik begrijp en waardeer dat je die vervangingsideeën wilt ontmaskeren en bestrijden. Maar het aanwijzen van etnisch ‘Israël’ als blijvend uitzonderlijk ‘volk van God’ is daarvoor niet het goede middel.

JH: Dank voor dit begrip! En zeker is het geen ‘blinde vlek’, maar een Bijbelse waarheid dat de kerk het lichaam van Christus is. Maar deze kerk is ten principale binair: deels joden - christelijk en deels heiden - christelijk. Een binariteit die geen enkele afbreuk doet aan de diepe eenheid in Christus. In de kerkgeschiedenis is maar al te spoedig uit het oog verloren dat het wezenlijk is voor de kerk dat zij naast gelovigen afkomstig uit het heidendom ook gelovigen afkomstig uit het jodendom kent. In die zin geldt dat de kerk zonder ‘Israël’ niet volgroeid is.

-8-

SP: Binnen een christocentrische interpretatie geeft de Bijbel geen grond voor bovengenoemde duiding van de OT-ische beloften voor Israël. Bovendien, als men daaraan blijft vasthouden, zou men ook de in het OT aangekondigde oordeelsdreigingen specifiek op het Joodse volk moeten laten slaan. Maar daarmee zouden Joden voor de zonde van ongelof in Christus uitzonderlijk worden gestraft, waardoor pogroms, de Holocaust en de Hamasmorden theoretisch (theologisch) verklaarbaar zouden worden gemaakt. Weinig christenen willen die akelige consequentie van hun Israël religieus-verheffende standpunt (nog) trekken.

JH: Als Jezus de Koning van Israël is en we de beloften die de engel Gabriël aan Maria deed of de verwachtingen die Zacharias en Simeon uitzongen serieus nemen, zal de glorierijke toekomst voor de Christus verbonden zijn met Zijn volk naar het vlees. Dit zal dan tot Hem bekeerd zijn en zo een substantieel deel uitmaken van de ene gemeente van Christus, die is en wordt samengebracht uit Joden en ‘Grieken’ tezamen.

SP: De ‘glorierijke toekomst’ is er voor allen (Joden én niet-Joden) die Christus hebben aangenomen en met Hem verbonden zijn. Zij vormen Zijn gemeente, namelijk Gods nieuwtestamentische unieke volk (*Johannes* 10:16). Jezus als vleesgeworden Zoon van God en biologische zoon van de waarschijnlijk uit de stam Levi afkomstige Maria wordt vaak

aangeduid als de ‘Zoon van David’ in de geslachtslijn van Juda tot Jozef. Dat bevestigt Zijn roeping als de Messias, die alle oudtestamentische beloften aan ‘Israël’ vervult in hun betekenis voor de wereld (2 *Korinthe* 1:20). Zie verder bij punt 2.

Maar waar heeft Hij zichzelf ‘Koning van Israël’ of ‘Koning van de Joden’ genoemd? Die titels werden ten onrechte aangegrepen om Hem te veroordelen. Zelf heeft Hij duidelijk getuigt: ‘Mijn Koninkrijk is niet van deze wereld’ (*Johannes* 18: 33-40; 19: 15-22). Het is het Koninkrijk dat naar Gods bedoeling al bestaat (*Lukas* 17:20,21) en waarover Jezus veel (in gelijkenissen) vertelde en dat eens de wereld gaat vullen (*Openbaring* 21 en 22).

JH: Boven het hoofd van de gekruisigde Jezus stond dat Hij de Koning der Joden was. Als zo vaak spraken de vijanden daarmee een diepe waarheid uit. De waarheid die Maria al had vernomen (Luk. 1:32,33). Heeft Jezus zichzelf geen Koning genoemd? Wel bij implicatie, want Hij spreekt telkens van Zijn koninkrijk? Wellicht heeft de Heiland niet de politiek beladen en misverstand wekkende term ‘koning’ gebruikt omdat Zijn koningschap niet ‘van deze wereld’ is, niet van wereldse snit, vergelijkbaar met dat van de Romeinen of met het gedroomde koninkrijk van de Zeloten dat door geweld gevestigd zou moeten worden. Maar Zijn koninkrijk is intussen wel degelijk voor deze wereld bedoeld, namelijk in de voleinding. Dat Jezus de verwachting van een hersteld koninkrijk van Israël niet afwijst, maar slechts corrigeert, blijkt uit Zijn reactie op de vraag van de discipelen in Handelingen 1:6. Ze hadden Jezus’ onderwijs aangaande het koninkrijk Gods in de kern wel begrepen, maar dwaalden slechts ten aanzien van de ‘tijden of gelegenheden.’ Ik ben het er mee eens dat het Koninkrijk van de Messias nu al bestaat, terwijl het tegelijkertijd nog niet tot volle openbaring is gekomen.

JH: Pogroms etc. hebben niets te maken met oudtestamentische oordeelwoorden, die immers gedeeltelijk al in vervulling zijn gegaan in de tijd van de ballingschap of onder Antiochus Epiphanes of door de Romeinen in 70, en gedeeltelijk worden vervuld op de grote dag des oordeels voor allen die de Christus hebben verworpen tot het einde toe.

SP: Mee eens. Jezus spreekt de ernst van het oordeel bijzonder krachtig uit als Hij zegt dat het voor ‘Sodom en Gomorra verdraaglijker’ zal zijn dan voor hen die Hem niet willen ontvangen (*Mattheüs* 10:15). Dat geldt voor Joden en niet-Joden. Helaas is een uitzonderlijke eenzijdige toepassing van die oordeelsvloek in de Westerse geschiedenis vaak gebruikt om Joden te vervolgen. Maar zitten hedendaagse Israël-dwepers of verheffers niet evenzeer fout als zij wel de glorie en zegen op ‘Israël’ toepassen en niet de vloek?

JH: Zeker! Dwepers dwalen. Bidden om een rijke toekomst voor de Joden kan niet zonder het gebed om hun bekering tot Jezus de Messias. Ze zullen zien Wie zij doorstoken hebben en zullen over Hem weklagen als met de weklacht over een eerstgeborene. En in die weg wordt de Fontein van reiniging en heil voor hen geopend. (*Zacharia* 12:9-13:1). En dat zal dan weer een geweldige uitwerking hebben voor niet- Joden, een wereldwijde opwekking, een spade regen van de Geest.

SP: De aanname van een blijvende religieuze *status aparte* voor het Joodse volk is door sommige christenen ontwikkeld tot een hermeneutisch (uitlegkundig) principe, een sleutel voor de interpretatie van bepaalde afzonderlijke Bijbelteksten en uiteindelijk van de hele Bijbel.

JH: Het is eerder andersom gegaan: eerlijk rekenschap geven van de betekenis van talloze profetieën heeft meer en meer de ogen geopend voor de blijvende bijzondere weg die God met Zijn oude verbondsvolk gaat.

SP: Jouw visie op de betekenis van de oudtestamentische profetieën is mijns inziens de kern van je misvatting. Je honoreert niet of onvoldoende dat het metaforen of schaduwen zijn van een hogere en veel rijkere werkelijkheid (1 *Korinthe* 2:9). Die door jou voorgestelde route voor de interpretatie van de Bijbel is naar mijn overtuiging onbegaanbaar. Ik hoef niet te herhalen wat daarover onder punt 2 is gezegd. Met een uitleg los van wat je weet over Christus, mis je het geloof van de oudtestamentische heiligen (Noach, Abraham, Mozes) die Christus van verre zagen (*Hebreeën* 11). Je mist dan vooral de bedoeling die God in Christus heeft met (de profetieën van het) Oude Testament voor de wereld. In de geschiedenis zijn denkers op die manier het Oude Testament kwijtgeraakt, zoals dat bijvoorbeeld het geval was bij Marcion in de Oudheid en Adolf von Harnack in de Moderne Tijd.

JH: Ja, hier beginnen we kennelijk het begrip voor elkaar kwijt te raken. Ik lees het O.T als één groot getuigenis van Christus. Maar jij lijkt het O.T. spiritualistisch te willen lezen. We geloven toch in de drie-enige God? En geef je zelf niet aan dat het niet alleen gaat om de redding van de ziel, maar om de redding van de wereld? Zo ontvouwen de profeten een breed spectrum van heilsverwachtingen die heel de schepping raken. Hierbij *draait* het telkens om Christus en de verzoening, maar het *gaat* om de nieuwe hemel en aarde waarin God Zijn schepping volkomen herstelt, ja heerlijker maakt dan ooit. Ik verzet mij tegen een vergeestelijking van de profetieën die wezenlijk tekort doet aan het kosmos omvattende karakter van het werk van Jezus Christus. Anders gezegd: christocentrisme mag niet in christomonisme ontaarden. Met dat laatste lijken we Hem te eren, maar in feite beroven we Hem voor een groot deel van Zijn eer. Maar ik verwacht dat je met dit alles instemt en dus begrijp ik jouw verwijt aan mijn adres niet.

-10-

SP: Andere christenen vinden dit onjuist. Zij beroepen zich op de Oude Kerk en de Reformatie die de Schrift interpreteerden vanuit het principe dat Gods beloften en oordeelsaankondigingen in het OT en het NT in Christus hun wezenlijke betekenis en vervulling hebben gekregen en daarom alleen vanuit Hem verklaarbaar zijn en in Hem geldig zijn voor alle volken. Gods ‘onberouwelijke’ trouw (*Romeinen* 11:29) en al Zijn beloften zijn in Christus ‘ja en amen’ (2 *Korinthe* 1:20) voor de hele mensheid (*Mattheüs* 28:19). Zo is het ook met Gods oordelen (*Romeinen* 14:10-12; 2 *Korinthe* 5:10).

JH: Verbreding naar de hele mensheid betekent niet dat de bijzondere plaats van het Joodse volk is vervallen. Wanneer een gezin wordt uitgebreid, blijft de eerstgeborene toch altijd de eerstgeborene. De vervulling in Christus sluit voortgaande vervulling niet uit, maar in. Niet een vervulling aan Christus voorbij, maar genade voor genade uit Zijn volheid, totdat de voleinding zal zijn bereikt waar God alles zal zijn in allen,

SP: Het gaat niet om een biologisch gezin, maar om Gods schepping. De ‘Eerstgeborene’ daarin is niet Israël maar Christus (*Kolosenzen* 1:15). Gods heilsboodschap hoefde met de vleeswording van Zijn Zoon niet verbreed of verwijd te worden, want die was al mensheid-breed vanaf het begin van Genesis. De volken werden niet in Israël ‘ingelijfd’ zoals de berijming van 1773 in *Psalms* 87:4 ten onrechte zegt, maar ze waren er al ‘bijgeteld’ (yispor-safar). De vervulling in Christus sluit een blijvende uitzonderlijke religieuze positie voor etnisch ‘Israël’ uit. Zie verder onder punt 2. Zie ook mijn artikel ‘De Bijbelse boodschap, wesp

of trechter? [<https://www.linkedin.com/pulse/de-bijbelse-boodschap-wesp-trechter-steven-paas/>]

JH: De beeldspraak van een gezin lijkt mij niet aanvechtbaar. God brengt Zijn kinderen samen als broeders en zusters onder één Vader. Paulus bezigt de titel ‘Eerstgeborene van de schepping’ voor Christus als de eeuwige Zoon. Woorden krijgen hun zin van uit het zinsverband. Als ik als gelovige zoon van God ben, ben ik niet Zoon van God zoals Christus dat is. Niet de heilsboodschap is verwijd en verbreed, maar wel de *bediening* van het genadeverbond die eerst binnen de bedding van Israël (grotendeels) beperkt was, maar die nu buiten die beding is getreden. Daarmee pakt God als het ware de universele inzet van Genesis 1-11 weer op. Maar daarmee is *Genesis* 12vv - *Maleachi* 4 niet als een tijdelijke maatregel uitgewist. God is de God van de geschiedenis en is wezenlijk geïnvolveerd in de weg Hij met de Zijnen gaat. Hij laat het werk van Zijn handen niet varen, ook niet datgene wat Hij begonnen is met Abraham en zijn nageslacht. Aan het slot van de Bijbel gaat het niet voor niets over het nieuwe Jeruzalem, niet over het nieuwe Athene, Rome of Amsterdam. Overigens ben ik het eens met de kritiek op de psalmberijming in Psalm 87:4. We worden niet in Israël ingelijfd, maar in Christus. Een heiden wordt geen Jood en een Jood mag Jood blijven, maar het beslissende is of ze beiden in Christus zijn. In die zin zijn ze dan geen heiden en geen jood meer.

-11-

SP: Met die uitleg willen zij recht doen aan de samenhang van de hele Schrift. Daaruit volgt dat de naam ‘Israël’, zoals gebruikt door Paulus in bijvoorbeeld *Romeinen* 11:26, slaat op het ‘Israël van God’ (*Galaten* 6:16; *Efeze* 2:14) dat bestaat uit alle Christusgelovigen van alle tijden en plaatsen, uiteraard inclusief allen van het Joodse volk die in Hem geloven (*Romeinen* 11:1). De ware kinderen van Abraham zijn Joden en niet-Joden voor wie de beloften van Gods genadeverbond effectief zijn geworden door het geloof in Christus (*Mattheüs* 3:9; *Romeinen* 9:6-8; *Galaten* 3:7, 14, 26-29).

JH: Juist de uitleg die ik voorsta doet recht aan heel de Schrift en zet niet grote delen van de profetie door vergeestelijking buiten spel.

SP: Er wordt in mijn interpretatie niets van de profetieën buiten spel gezet. Integendeel, juist jouw hermeneutische benadering doet tekort aan de betekenis van heel de Schrift voor alle volken zonder onderscheid en geeft een onjuiste voorstelling van het begrip ‘vergeestelijken’. Onder bovenstaande punten, met name 2 en 9 heb ik dat nader uitgelegd.

JH: Waarom zou mijn uitleg tekort doen aan de betekenis van heel de Schrift voor alle volken zonder onderscheid? Het is toch duidelijk dat de profetieën meer en meer hebben aangegeven dat de heidenen mogen gaan delen in het heil dat God voor Israël bereiden zal? Dit groeiende inzicht is ten volle doorgebroken in het N.T. Wij als heiden - christenen mogen daarom met des te meer vrijmoedigheid de heilsbeloften op onszelf toepassen. We mogen de beloften in Christus *delen* met Israël, maar niet *stelen* van Israël, zoals de vervangingstheologen doen.

JH: Op puur exegetische gronden geven veel exegeten vanuit heel verschillende achtergronden aan dat ‘Israël’ in *Romeinen* 11:26 ziet op het etnische Israël.

SP: Je weet dat veel andere exegeten niet meegaan met die uitleg. Ik denk aan de publicaties van N.T. (Tom) Wright over Paulus, en ook aan bijvoorbeeld: Bram Maljaars, *Heel Israël zal*

behouden worden: Een kritisch onderzoek van de gangbare exegese van Romeinen 11, speciaal vs. 26, Soesterberg: Aspekt, 2015 [https://uitgeverijaspekt.nl/webshop/?qs=maljaars&order_by=date_desc&page_size=15#boeken-anchor]; Piet Guijt, 'De bedoeling van Paulus met Israël in Romeinen 9-11, in het licht van de hele Schrift', 2021 [<https://www.linkedin.com/pulse/romeinen-9-11-het-licht-van-de-schrift-door-piet-guijt-steven-paas/?trackingId=L60jmdA9Ykz4YLxEvmWXpQ%3D%3D>]; Owen Palmer Robertson, 'Het Israël van God in Romeinen 11', in: Steven Paas (red.), *Het Israëlsisme en de plaats van Christus*, Bc-Bs, 2017, p.252-277]

Vanuit het verband van de Romeinenbrief en de rest van het nieuwe Testament en met inachtneming van de betekenis van de profetieën in het Oude Testament hebben zij uitgelegd dat de aanduiding 'geheel Israël' in dit vers slaat op alle gelovigen van alle tijden en plaatsen.

JH: Merkwaardig dat 'Israël' ineens iets anders gaat betekenen dan wat het in de context betekent. Hierover blijven we exegetisch van opvatting verschillen.

-12-

SP: Er is dus sprake van twee interpretatieprincipes (*Christus-plus* of *Christus-alleen*), die elkaar uitsluiten. De te maken keuze heeft geestelijke, theologische, kerkelijke en politieke gevolgen. Zie verder mijn artikelen over Israëlsisme en Israëlverheffing.

JH: Ik wijs de aanduiding *Christus - plus* als alternatief voor *Christus - alleen* ten principale af. Het gaat mij om *Christus alleen en Christus - geheel*, en dus niet een *Christus minus* Zijn afkomst van Abraham en David etc. Dat laatste zou kunnen uitlopen op een min of meer docetische Christus.

SP: De docetisten vormden een stroming in de gnostiek die de lichamelijke wantrouwe als zondig en die alles uit de canon wilde verwijderen wat deed denken aan het Oude Testament en daarom dacht dat Jezus een 'schijnlichaam' had. Ik denk dat jouw opvatting het docetisme meer in de kaart speelt dan de mijne omdat je in je Israëlvisie het Oude Testament lijkt los te zingen van Christus en het Nieuwe Testament. Evenwicht vinden we in een uitleg waarin *Christus-alleen* niet wordt uitgespeeld tegen *Christus-geheel*. De hele Christus werd geboren: (a) als Zoon van God, Schepper en (bedoelde) Herschepper van voor de grondlegging van de wereld; (b) als voluit ook de lichamelijke zoon van Maria, om daarmee Zijn mensheid te demonstreren; (c) als Jood, om daarmee de universele betekenis van Gods handelen met Israël aan te tonen. De suggestie dat ik de lichamelijke afkomst van Christus zou verdoezelen is dus niet terecht.

JH: De verwijzing naar docetisme werd ingegeven door jouw harde en pijnlijke uitdrukking dat ik een *Christus - plus* zou verkiezen in tegenstelling tot de *Christus- alleen*. Dit raakt de kern van mijn geloofsovertuiging. Ik wil van niets anders weten dan van Christus en Die gekruisigd. Wat ik bedoel te zeggen is dat jouw visie open ligt voor het gevaar van marcionitisme door de nieuwtestamentische Christus los te weken van Zijn oudtestamentische wortels. Christus is niet los van Abraham, Izaäk en Jakob verkrijgbaar. Wie Hem liefheeft, moet dan toch een bijzondere betrekking hebben tot het volk waaruit Hij naar Zijn mensheid is voortgekomen? De Joden zijn voor mij niet alleen 'beminden om der vaderen wil', ze zijn ook 'beminden om Christus' wil'. Dat is paradoxaal, want tegelijkertijd zijn ze voor het overgrote deel nog vijanden vanwege het Evangelie. Dat geeft reden tot diep verdriet en tot volhardend gebed, in het voetspoor van Paulus, ja van Jezus zelf die bitter weende over Jeruzalem.

Dr. Steven Paas bestudeert Israëlvisies en is actief op de terreinen van kerkgeschiedenis, missiologie, en de lexicografie van het Chichewa, een veel gesproken taal in centraal Afrika.

Prof. Dr. Jan Hoek is hervormd predikant en emeritus hoogleraar systematische theologie. Hij publiceerde meermalen over Israël.